

Eén buurttuin, twee gemeenschappen

Een case study

Esther Veen, Petra Derkzen, Bettina Bock, Andries Visser & Han Wiskerke

SOC 12 (1): 31–65

DOI: 10.5117/SOC2016.1.VEEN

Abstract

One community garden, two communities: a case study

Community gardens are associated with a variety of societal benefits. They are considered to create social cohesion and contribute to community building. In this paper we show that the communities that are being created or strengthened on such gardens are not singular, but complex and multiple. In our analysis we build on the work of Blokland (2003). We present a specific community garden in the Netherlands, which is being used by three different groups of people. The garden fulfils the function of a meeting space for two of those groups, that way strengthening internal cohesion. However, both groups assign people to categories ('us' and 'them') on the basis of place of residence, thus strengthening their social identities. Ownership over the garden is both an outcome and a tool in that struggle. This analysis gives insights into the different processes at play – of exclusion and separation on the one hand and of inclusion and rapprochement on the other – when a garden is used by more than one group. We conclude that shared presence does not necessarily lead to bridging social distances.

Keywords: buurttuinen, gemeenschapsvorming, verbondenheid, uitsluiting, sociale identiteit

1 Introductie

In veel westerse landen winnen buurttuinen¹ aan populariteit. Dit geldt ook voor Nederland. Buurttuinen zijn veelal geïnitieerd door bewoners, kunstenaars, opbouwwerkers of woningbouwcorporaties. Het gaat vaak

om relatief kleine percelen in een stedelijke omgeving waarop burgers zelf voedsel verbouwen. Soms doen zij dat gezamenlijk – mensen onderhouden samen één perceel – en soms als groep individuen – een ieder onderhoudt zijn eigen perceel.

Buurttuinen worden in verband gebracht met verschillende sociale baten; zo worden ze verondersteld groepsgevoel te creëren en sociale cohesie in de wijk te versterken. Ook in Nederland wordt deze relatie vaak gelegd. Kranten berichten bijvoorbeeld regelmatig over de positieve sociale effecten van buurttuinen², en ook verschillende beleidsdocumenten gaan uit van een causaal verband tussen buurttuinen en een toename van sociale cohesie (zie bijv. Lems 2011; Hulshof 2008). Dit soort veronderstelde effecten zijn ook voor veel buurttuinen zelf een belangrijke reden van bestaan. Vanuit verschillende hoeken wordt dus geïmpliceerd dat er iets bijzonders is aan buurttuinen: ze worden gezien als ‘sociale locaties’ die cohesie stimuleren en verschillen helpen overbruggen.

Wetenschappelijke literatuur suggereert dat tuinen die rol inderdaad kunnen vervullen, althans tot op zekere hoogte en onder bepaalde omstandigheden. Onderzoekers concluderen dat tuinen bij kunnen dragen aan het versterken van gemeenschapsgevoel (Hanna en Oh 2000; Schmelzkopf 1995), sociale integratie (Macias 2008; Patel 1991) en buurtrelaties (Madaleno 2001). Het voornaamste mechanisme hieronder is dat tuinen mensen uitnodigen om gebruik te maken van de openbare ruimte, waardoor zij elkaar ontmoeten, ze relaties aangaan, en er verbindingen ontstaan. Tuinen fungeren dan als ontmoetingsplekken, die belangrijk zijn voor het creëren van sociale relaties (Flap en Völker 2004; De Kam en Needham 2003), omdat het ontmoeten van burenen in de openbare ruimte verbindingen stimuleert: ‘[s]pontaneous “bumping into” neighbours, brief (seemingly trivial) conversations, or just waving hello can help to encourage a sense of trust and a sense of connection between people and the places they live’ (Leyden 2003: 1546). Wat Smit en Bailkey (2006: 7) over stadslandbouw beweren – ‘both an end in itself (through the harvesting of nourishing food) and a means by which to strategically achieve additional social and community ends’ – lijkt dus ook voor buurttuinen te gelden.

Anderzijds betogen verschillende auteurs dat we de sociale effecten van buurttuinen niet voor lief moeten nemen. Thomas (2012) geeft aan dat meer interactie, bloeiende burenrelaties en productieve sociale netwerken vaker worden aangenomen dan aangetoond. Ook is er weinig bekend over de precieze en mogelijk verschillende effecten van voedselactiviteiten op lokale gemeenschappen (Macias 2008). Sommige studies tonen bijvoorbeeld aan dat tuinen plaatsen van uitsluiting kunnen zijn. Thomas (2012)

beschrijft hoe buurttuinders ‘de gemeenschap’ zagen als een groep ‘gelijk-gestemden’ – niet als een verzameling van iedereen in de buurt. En de tuin in Glovers (2004: 154) onderzoek werd gezien als ‘the white folks’ project’. Met andere woorden, ook al hebben mensen praktisch gezien toegang tot een tuin, dit betekent niet dat zij zich er welkom voelen: ‘Because of the fences, locks, posted hours, and lists of rules and regulations on some of the garden gates, as well as an often close-knit interaction among some gardeners, confusion can arise in the neighbourhood as to whether the gardens are in fact private’ (Schmelzkopf 1995: 376). Dit suggereert dat buurttuinen soms vooral bepaalde groepen (bevoorrechte) mensen aantrekken. Hier is een parallel te trekken met CSA’s (Community Supported Agriculture), die er eveneens soms van worden beschuldigd vooral mensen met hogere inkomens te bedienen (Guthman, Morris en Allen 2006), en met boerenmarkten, die een sfeer kunnen creëren waarin niet alle groepen mensen zich thuis voelen (Paddock 2014).

In- en uitsluiting lijken dus bruikbare concepten voor het bestuderen van buurttuinen. Onderzoek naar uitsluiting kan het soms naïeve geloof in de mogelijkheden van buurttuinen om sociale cohesie te stimuleren temperen. Bovendien kunnen dergelijke studies bijdragen aan discussies over de mate waarin participatie een positieve ervaring voor deelnemers is (Hayward et al. 2004, in: Shortall 2004). Toch is sociale uitsluiting niet het uitgangspunt van dit artikel. Want hoewel het concept zijn nut in de sociale wetenschappen heeft bewezen, is het nadeel ervan dat uitsluiting een zwart-wit onderscheid suggereert tussen de ‘bevoorrechten’ en de ‘kansarmen’ – mensen met en mensen zonder toegang. Daarmee impliceert het dat zij die worden ingesloten een samenhangende en ongedifferentieerde gemeenschap vormen (Shucksmith 2012). Met andere woorden, het concept uitsluiting suggereert dat de mensen die worden ingesloten automatisch een sterke, verbonden gemeenschap vormen – en zij die zijn uitgesloten ook – en dat de twee groepen lijnrecht tegenover elkaar staan. In dit artikel laten we zien dat de werkelijkheid complexer is. Gemeenschappen zijn meervoudig: ze bestaan uit verschillende groepen die meer of minder verbondenheid ervaren en zich meer of minder als gemeenschap profileren. Dat is complexer dan het begrip uitsluiting doet vermoeden.

Doel van dit artikel is inzicht te geven in de processen die spelen als meerdere groepen mensen gebruik maken van dezelfde ruimte: wat gebeurt er tussen hen en in hoeverre leidt nabijheid tot het overbruggen van sociale afstanden tussen groepen? In dit artikel willen we die processen ontrafelen en typeren; welke groepen kunnen we herkennen, hoe geven zij samen de tuin vorm, en in hoeverre maken de relaties die op de

tuin ontstaan (of worden versterkt) de tuin tot wat hij is? We doen dit door in te zoomen op één specifieke buurttuin in Nederland. Deze tuin was onderdeel van een groter onderzoek naar de sociale effecten van buurttuinen. We zagen dat op verschillende buurttuinen de tuingemeenschap uit meerdere kleinere gemeenschappen bestaat. Dit deed ons inzien dat het begrip ‘gemeenschap’ niet eenduidig is, maar meervoudig en complex. Met dit artikel willen we inzicht geven in die complexiteit, en processen van gemeenschapsvorming verder onderzoeken. Het is dus niet ons doel om de mythe van sociale cohesie op buurttuinen door te prikken. Hoewel we van mening zijn dat de relatie tussen buurttuinen en sociale cohesie soms te gemakkelijk wordt gelegd, is er voldoende bewijs dat buurttuinen wel degelijk bij kunnen dragen aan gemeenschapsvorming.

Voor onze analyse zijn we geïnspireerd door het werk van Blokland. In haar boek *Urban Bonds* (2003) bestudeert ze het bestaan van verschillende gemeenschappen en hun manier van samenleven in een volkswijk in Rotterdam. Ze concludeert dat ‘[t]he neighbourhood is not, never was and can never be a community. Instead, it serves a practical and symbolic purpose as a means to *form and perpetuate many different communities*’ (Blokland 2003: 207, nadruk toegevoegd). Bloklands werk maakt duidelijk hoe verschillende typen burenelaties leiden tot het bestaan van verschillende gemeenschappen. Onze analyse laat zien dat mensen anderen toewijzen aan categorieën (‘wij’ en ‘zij’) om zo hun eigen sociale identiteit, en daarmee hun gemeenschap, te versterken, of zelfs tot stand te brengen. We tonen aan dat het eigenaarschap over de tuin zowel een instrument in als een resultaat van die strijd is. Ten slotte beargumenteren we dat de relaties tussen de twee belangrijkste gemeenschappen op de tuin kunnen worden gedefinieerd als *transactions*³, een van de drie typen sociale relaties uit het werk van Blokland (2003). Door op deze processen in te zoomen, vergroten we ons inzicht in wat ‘gemeenschap’ in de praktijk kan betekenen.

Dit artikel is als volgt opgebouwd. In de volgende paragraaf bespreken we hoe buurttuinen aan gemeenschapsvorming kunnen bijdragen. Daarna behandelen we de concepten gemeenschap, categorieën en sociale identiteiten en presenteren we vier mogelijke soorten relaties tussen mensen. Vervolgens presenteren we onze onderzoeksmethoden, gevolgd door een korte introductie van de case study. Daarna bespreken we onze bevindingen; we introduceren drie groepen tuingebruikers, verklaren het onderscheid tussen hen en gaan in op hun verschillen door een conflict te introduceren. Hierna laten we zien hoe twee van deze groepen de ander als ‘zij’ categoriseren, welke rol de tuin in dit proces krijgt toebedeeld, en wat

het betekent dat de relatie tussen deze groepen kan worden geïdentificeerd als een transaction. We sluiten af met een aantal conclusies.

2 Gemeenschapsvorming in buurttuinen

Zoals gezegd spelen ontmoetingsplekken een rol in het versterken van gemeenschapsgevoel. De vraag is in hoeverre buurttuinen als ontmoetingsplek kunnen worden gezien. Meer in het algemeen kan een groene ruimte mensen uitnodigen om erin te recreëren, waarmee het een plek wordt om anderen, die er ook recreëren, te ontmoeten. Onderzoek heeft aangetoond dat 'groen' inderdaad kan bijdragen aan het ontstaan van contacten. Kuo et al. (1998) vonden bijvoorbeeld dat het niveau van vegetatie in openbare ruimtes voorspelt hoeveel die ruimtes worden gebruikt en in hoeverre buurtrelaties ontstaan: hoe meer vegetatie rondom appartementen, hoe meer respondenten met hun burens omgaan, hoe beter ze hun burens kennen en hoe groter hun gevoel van gemeenschap is. Kim en Kaplan (2004) concluderen dat natuurlijke elementen een belangrijke rol spelen voor gemeenschapsgevoel, omdat ze mensen stimuleren naar buiten te gaan, waardoor de kans op sociale interacties toeneemt. We kunnen buurttuinen zien als specifieke groene plaatsen, en daarmee als potentiële ontmoetingsplekken. Ze kunnen bewoners een fysieke plek bieden om elkaar te ontmoeten en met elkaar te spreken (Armstrong 2000).

Naast hun functie als ontmoetingsplek, zijn er meer redenen waarom tuinen worden verondersteld bij te dragen aan gemeenschapsvorming. Ten eerste is het groene element zelf belangrijk. Contact met de natuur en fysieke activiteit vermindert mentale vermoeidheid, verlicht gevoelens van stress en burn-out, en heeft een positief effect op de stemming. Dit alles verbetert contact tussen mensen (Kieft en Hassink 2004). Een tweede mogelijkheid is dat tuinen gelijkgestemden aantrekken (Kieft en Hassink 2004) – mensen die het leuk vinden te tuinieren of die er simpelweg van houden buiten te zijn. Rutten (2009) geeft aan dat projecten die zijn gebaseerd op gemeenschappelijke belangen de meeste kans hebben om contacten tussen verschillende groepen mensen te verbeteren. Een derde optie is dat tuinen ertoe bijdragen dat mensen voor een gemeenschappelijk doel en met een gemeenschappelijke visie werken (Smit en Bailkey 2006). Om een tuin te creëren en te onderhouden moeten immers uitdagingen worden overwonnen, en overleg tussen burens helpt mensen een gemeenschappelijk doel te ontwikkelen en bij elkaar betrokken te raken (Vreke en Salverda 2009; Schmelzkopf 1995). Ten vierde kunnen tuinen het makkelijker

maken gesprekken met vreemden te voeren; interacties in de openbare ruimte ontstaan vaak rondom een derde partij of een object, zoals kinderen, honden of ballen (Peters en De Haan 2011) – of de oogst. Ten slotte, het feit dat het verbouwen van voedsel altijd plaatsvindt in een specifieke locatie betekent dat het een fysieke identiteit heeft (Smit en Bailkey 2006). Tuinen kunnen gemeenschapsgevoelens verhogen door de fysieke aantrekkelijkheid van een wijk te vergroten en daardoor aan deze identiteit bij te dragen (Vreke en Salverda 2009).

3 Categorieën, collectieve identiteiten en verschillende sociale relaties

In dit artikel richten we ons op de vraag in hoeverre het samenwerken in een tuin afstanden tussen groepen overbrugt – zodat één gemeenschap ontstaat – of wellicht continueert en versterkt, en welke processen daarin van belang zijn. We richten ons dus op het proces van gemeenschapsvorming.

Voor we dat doen is het eerst belangrijk het begrip gemeenschap te definiëren. Blokland geeft aan dat het Nederlandse woord 'gemeenschap' enigszins anders wordt gebruikt dan het Engelse 'community', omdat het maar zelden wordt gebruikt om een geografisch gebied mee aan te geven (in het Engels is dat gebruikelijker). In het Nederlands wordt met gemeenschap meestal verwezen naar de ervaring met, de verwachting van of het verlangen naar saamhorigheid (Blokland 2003: 61). We sluiten ons aan bij deze definitie, niet alleen omdat onze analyse is geïnspireerd op het werk van Blokland, maar ook omdat het ons ook gaat om het algemene 'gevoel bij elkaar te horen'. We gebruiken in dit artikel ook het woord 'groepen'. We zien een groep als potentiële basis voor een gemeenschap; een verzameling mensen met minder sterke interne verbindingen dan een gemeenschap, die wel op een bepaalde manier samenhangt en ook zo wordt gezien door buitenstaanders.

Net als Blokland (2003) beginnen we onze analyse met het concept 'categorieën'. Een categorie is een begrensde groep actoren die wordt onderscheiden van en gerelateerd aan tenminste één groep actoren die zichtbaar uitgesloten is (Tilly 1998: 62). Een categorie groepeerdt dus mensen die geacht worden vergelijkbaar te zijn, tegelijkertijd onderscheid makend met hen die als anders worden beschouwd. Een duidelijk voorbeeld is 'vrouwen', een categorie die mannen uitzondert. Omdat categorieën afhankelijk zijn van overeenkomsten en verschillen, zijn ze relationeel (Tilly 1998: 62).

Het zijn echter anderen die categorieën definiëren, niet de leden zelf, waardoor de leden van een categorie zich niet altijd van hun collectieve identiteit bewust zijn (Jenkins 1996). Volgens Tajfel (1982) maakt sociale categorisatie groepsgedrag mogelijk: zonder consensus van buitenstaanders dat de groep überhaupt bestaat (categorisatie), kan groepsgedrag niet plaatsvinden (Tajfel 1982). Dat betekent dat 'groep' net als categorie een relationeel begrip is. Een groep kan worden gedefinieerd op basis van externe of interne criteria. Externe criteria zijn aanduidingen van buiten (anderen worden gedefinieerd als bijvoorbeeld ziekenhuispatiënten of vakbondsleden). Interne criteria zijn gebaseerd op de eigen identificatie met de groep (Tajfel 1982).

Als mensen het gevoel krijgen dat sommigen vergelijkbaar zijn met hen en anderen verschillend, spreken we van sociale identificatie (De Swaan 1995). Sociale identiteit is het systematisch verwezenlijken van en wijzen op overeenkomst en verschil tussen mensen (Jenkins 1996: 4). Wanneer een identiteit wordt gedeeld met anderen, noemen we dat een collectieve identiteit. Een collectieve identiteit benadrukt hoe mensen vergelijkbaar zijn, of wat zij gemeen hebben. Wat mensen gemeen hebben is onder andere het verschil met anderen. In het licht van dit verschil met 'hun', wordt 'onze' gelijkenis de focus (Jenkins 1996: 80). Daardoor kunnen overeenkomsten tussen mensen gevoelens van 'wij' versterken, terwijl de verschillen helpen de vermeende 'zij' te definiëren (Blokland 2003) – overigens kunnen meerdere groepen tegelijkertijd als 'zij' fungeren (Jenkins 1996). Het ervaren van sterke gevoelens van wij en zij kan het groepsgevoel voeden. Menselijke acties zijn er dan op gericht anderen die onderdeel uitmaken van de groep voordeel te geven boven hen die daar geen onderdeel van zijn (Tajfel et al. 1971): er is sprake van een 'ingroup bias' (Tajfel en Billig 1974). Zo vonden Tajfel et al. (1971) in een experiment dat respondenten bewust strategieën inzetten om de eigen groep – die ad hoc was gecategoriseerd – te bevoorstellen boven de niet-eigen groep, zelfs als dat het totale voordeel verkleinde. De onderzoekers concluderen hieruit dat er een sociale norm bestaat die stelt dat de eigen groep bevoordeeld moet worden. Deze processen van enerzijds het verbinden met de eigen groep en anderzijds het afzetten tegen de andere groep 'enable us to perceive our communities as imagined communities' (Blokland 2003: 63). Gemeenschappen zijn imagined, omdat niet alle leden elkaar kennen, terwijl ze wel het gevoel hebben bij elkaar te horen: 'in the minds of each lives the image of their communion' (Anderson 1991: 6; Blokland 2003).

Verschillen en overeenkomsten tussen groepen mensen zijn dus de basis voor het vormen van sociale identiteiten. Die identiteiten staan niet

vast, maar moeten we zien als proces, waarin mensen gebruik maken van sociale relaties om zichzelf en anderen maatschappelijk te identificeren. Refererend aan Weber (1978) onderscheidt Blokland drie typen sociale relaties: *transactions*, *attachments* en *bonds*.⁴ Onderscheid tussen deze typen is gebaseerd op of het gaat om rationele of om non-rationele acties (Webers beschrijving van sociale relaties is nauw verwant aan dat van sociale acties). Rationeel handelen verwijst naar zinvolle activiteiten die doelbewust en consequent zijn. Rationele acties worden op hun beurt onderverdeeld in instrumenteel-rationele en waarde-rationele acties. Niet-rationele acties daarentegen verwijzen naar traditionele of affectieve relaties (zie tabel 1). In het kort:

- *Transactions* zijn sociale relaties met instrumenteel-rationele oriëntaties. Ze verwijzen naar rollen in plaats van individuen. Voorbeelden zijn klanten bij een grote winkel of leden van een sportschool.
- *Attachments* zijn sociale relaties gebaseerd op waarde-rationaliteit. Acties zijn intrinsiek betekenisvol maar hebben geen betrekking op specifieke individuen. Interactie is niet noodzakelijk. Voorbeelden zijn leden van een kerk of een voetbalteam.
- *Bonds* zijn niet-rationele relaties met affectieve oriëntaties. Ze worden bepaald door emoties, zijn interactief en langdurig, en gebaseerd op sympathie en gedeelde interesse. Personen zijn niet universeel uitwisselbaar. Voorbeelden zijn vrienden en dierbare familieleden.

Alvorens in te gaan op de verschillende relaties in onze case study, en wat deze betekenen voor de gedeelde aanwezigheid van verschillende gemeenschappen, presenteren we de methoden van ons onderzoek.

Tabel 1 Vier typen relaties (gebaseerd op Blokland 2003)

Acties	Rationeel	Non-rationeel
Instrumenteel	Transactions	(Interdependencies)
Waarde	Attachments	Bonds

4 Methoden

Voor dit artikel maken we gebruik van een enkele case studie, te weten Doarpstún in Leeuwarden. Doarpstún was een van zeven tuinen in een uitgebreider onderzoek naar de sociale effecten van buurttuinen. We vinden het belangrijk te vermelden dat deze zeven tuinen alle aantrekkelijke plekken zijn: ze verfraaien de buurten waarin ze gelegen zijn en buurtbewoners brengen er graag tijd door, al dan niet met anderen. Doarpstún is

daarop geen uitzondering. Het is een indrukwekkend project: de tuin wordt al meer dan tien jaar door vrijwilligers gerund, en lokale beleids-makers, journalisten en betrokken burgers beschouwen het als een voorbeeld van een succesvolle buurttuin. De tuin heeft verschillende prijzen gewonnen en was in 2014 het regionale 'icoonproject' van Groen Dichterbij (een nationaal platform voor groene buurtprojecten).

Zonder de positieve effecten van de buurttuinen uit ons onderzoek te willen bagatelliseren, bleek tijdens het veldwerk – en dat zal niemand verbazen – dat de tuinen net de echte wereld zijn: er vinden soms conflicten plaats en betrokkenen zijn niet allemaal in dezelfde mate opgenomen in de tuingemeenschap. Bovendien viel ons op dat op verscheidene tuinen de tuingemeenschap uit meerdere kleinere groepen of gemeenschappen bestaat. Dit zette ons aan het denken over het concept gemeenschap en de harmonieuze en enkelvoudige manier waarop dat vaak gebruikt wordt in discussies rondom buurttuinen. Omdat het bestaan van meerdere gemeenschappen het duidelijkst naar voren kwam op Doarpstún, hebben we op deze tuin verder onderzoek gedaan naar het naast elkaar bestaan van verschillende gemeenschappen en processen van gemeenschapsvorming.

We hebben verschillende methoden gebruikt om Doarpstún te bestuderen: participatieve observaties, enquêtes en semigestructureerde interviews. De observaties gaven inzicht in de rollen die worden vervuld op de tuin en de netwerken die er ontstaan (wie werkt wanneer in de winkel, wie drinkt koffie met wie). Daarnaast maakten observaties het mogelijk informele gesprekken te voeren. De eerste auteur bezocht de tuin meer dan twintig keer tussen november 2010 en mei 2012. Ze werkte als vrijwilliger mee met het tuinonderhoud en runde een paar middagen de winkel. Ook was ze aanwezig bij verschillende gelegenheden, zoals het oogstfeest, een theatervoorstelling en een dorpsvergadering. Tijdens deze bezoeken had ze korte gesprekken met de aanwezigen en nam ze deel aan zowel de dagelijkse praktijk als speciale gelegenheden. De onderzoeker was te allen tijde open over haar onderzoek, maar maakte tijdens de bezoeken geen aantekeningen, om geen nadruk op het onderzoek te leggen. Korte veldnotities werden in de auto – voor vertrek uit de tuin – genoteerd, en later uitgebreider uitgeschreven. Veldnotities beschreven onder andere wie aanwezig waren, welke activiteiten werden uitgevoerd, hoe de dag was gestructureerd, waarover werd gesproken en hoe de sfeer was. Omdat de onderzoeker op de mailinglijst stond konden de veldrapporten worden aangevuld met e-mailaankondigingen en de tweewekelijkse nieuwsbrief.

De enquête werd gebruikt om meer inzicht te krijgen in wie er bij de tuin betrokken zijn – er werd gevraagd naar motivaties, frequentie van

bezoek, activiteiten op de tuin en koopgedrag in de tuinwinkel. Omdat de onderzoeker geen toegang had tot e-mail- of huisadressen, werd de nieuwsbrief⁵ gebruikt om mensen op de online enquête te attenderen. Ook werden betrokkenen op de enquête gewezen tijdens een informatieavond. Dit leidde tot een totaal van 48 respondenten.

Deze kwantitatieve gegevens werden aangevuld en verrijkt met de semigestructureerde interviews. Interviews gaven ons een beter begrip van de relaties op de tuin, alsmede van opvattingen over gebruik en doel van de tuin. Tijdens interviews werd vooral gesproken over de motivatie om bij de tuin betrokken te zijn, daadwerkelijke betrokkenheid, het eten van groenten van de tuin en de aanwezigheid van en de relatie tussen verschillende groepen gebruikers. Respondenten werden gevonden via de enquête; 24 respondenten gaven aan beschikbaar te zijn voor een interview. Met 15 willekeurige personen van deze lijst is contact gezocht, wat leidde tot 11 interviews (waarvan één met twee respondenten). Aangevuld met een interview met een belangrijke informant in een eerdere fase van het onderzoek kwamen we hiermee op 12 interviews met 13 respondenten.

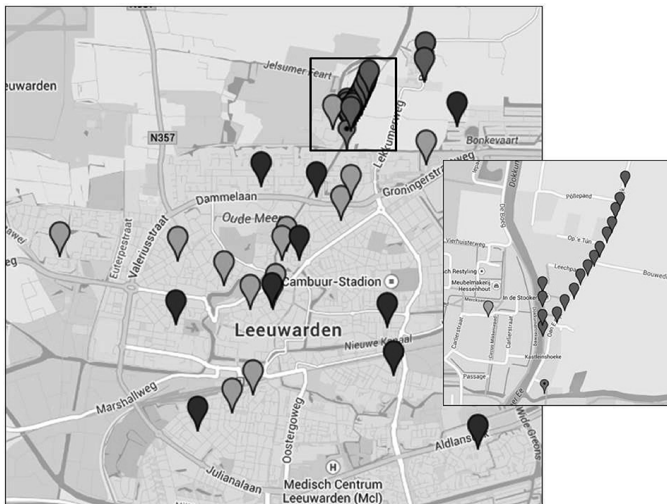
5 Doarpstún

Doarpstún, Fries voor 'dorpstuin', is een gemeenschappelijke tuin gelegen in Snakkerburen, een dorp dat aan Leeuwarden is vastgegroeid en nu geldt als een van de wijken van de stad. Doarpstún is in 2001 opgericht door een kleine groep inwoners van Snakkerburen. Zij hadden het doel een ecologisch duurzame tuin te ontwikkelen waar verschillende soorten groenten worden geproduceerd, waar mensen met verschillende achtergronden elkaar kunnen ontmoeten, waar schoolkinderen een bezoek kunnen brengen en waar culturele activiteiten worden georganiseerd (Doarpstún 2015). Het tuinonderhoud wordt gedaan door vrijwilligers – zij verbouwen biologische groenten en fruit en verzorgen de kippen. De meeste vrijwilligers wonen niet in Snakkerburen maar in andere delen van Leeuwarden. In de tuinwinkel worden groenten, eieren en bloemen uit de tuin verkocht, evenals lokale jam en thee en groenten van een nabijgelegen biologische boer. De winkel is alleen toegankelijk voor leden van de tuin, maar in de praktijk worden niet-leden niet geweigerd. Mensen worden lid van de tuin voor €6 per jaar. Groenten van de tuin kosten ongeveer evenveel als niet-biologische groenten in de supermarkt (en zijn dus doorgaans goedkoper dan biologische groenten in de supermarkt). Bewoners uit Snakkerburen organiseren soms culturele activiteiten in de tuin, en schoolklassen volgen er

lessen over tuinieren. Doarpstún is opgezet als een stichting – (management)beslissingen worden genomen door het tuinbestuur. Figuur 1 toont een foto van Doarpstún. Figuur 2 laat zien waar Doarpstún is gelegen en waar onze respondenten wonen. Het water ten zuiden van de tuin markeert de grens tussen Snakkerburen en Leeuwarden.

Figuur 1 Doarpstún (met dank aan Doarpstún)

Figuur 2 Locatie van Doarpstún (speld met puntje), en de woonplaatsen van respondenten (donkergrijs: vrijwilligers; grijs: dorpsbewoners; lichtgrijs: foodies)

Bron locaties: enquête

6 Resultaten: dorpsbewoners, vrijwilligers, foodies

Grofweg drie groepen mensen maken gebruik van Doarpstún: dorpsbewoners, vrijwilligers en foodies. Deze groepen bezoeken de tuin met verschillende redenen, gebruiken de tuin op verschillende manieren en wonen op verschillende plekken. Belangrijk is dat wij de respondenten hebben toegewezen aan een exclusieve groep; elke respondent is dus slechts in één groep geplaatst. Eerst hebben we mensen die in Snakkerburen wonen toegewezen aan de groep 'dorpsbewoners'. Daarna hebben we respondenten die niet in het dorp wonen toegewezen aan de groep 'vrijwilligers' wanneer ze als vrijwilliger op de tuin werken. Ten slotte hebben we respondenten die niet in het dorp wonen, noch vrijwilligerswerk verrichten, toegewezen aan de groep 'foodies' (zie tabel 2). Deze groepen zijn daarmee ideaaltypen; in werkelijkheid doen sommige dorpsbewoners vrijwilligerswerk en zijn sommige vrijwilligers ook geïnteresseerd in biologisch lokaal voedsel. Er is echter voldoende bewijs dat we te maken hebben met drie afzonderlijke groepen, zoals we hieronder nader toelichten.

Tabel 2 Overzicht van de drie groepen die gebruik maken van de tuin

Groep	Woonplaats	Functie van de tuin	Respondenten	Enquêtes	Interviews
Dorpsbewoners	Snakkerburen	Een ontmoetingsplaats waar men onderdeel wordt van de 'closeheid' van het dorp	Zij die in het dorp wonen	18	5
Vrijwilligers	Leeuwarden	Een plek om te werken, samen met anderen, vaak om van psychologische problemen te herstellen	Zij die niet in het dorp wonen, en vrijwilliger zijn	11	5
Foodies	Leeuwarden	Een plek om verse en biologische producten te kopen, in een tuin waar sociale cohesie wordt ervaren	Zij die noch in het dorp wonen, noch vrijwilliger zijn	15	3

Noot: Twee respondenten wonen in een dorp naast Snakkerburen. Zij zijn aan de groep 'dorpsbewoners' toegevoegd omdat Snakkerburen een geheel vormt met twee nabijgelegen dorpen. Vier respondenten gaven niet aan waar zij wonen of wonen ergens anders dan in Snakkerburen of Leeuwarden. Deze respondenten zijn uit de analyse verwijderd.

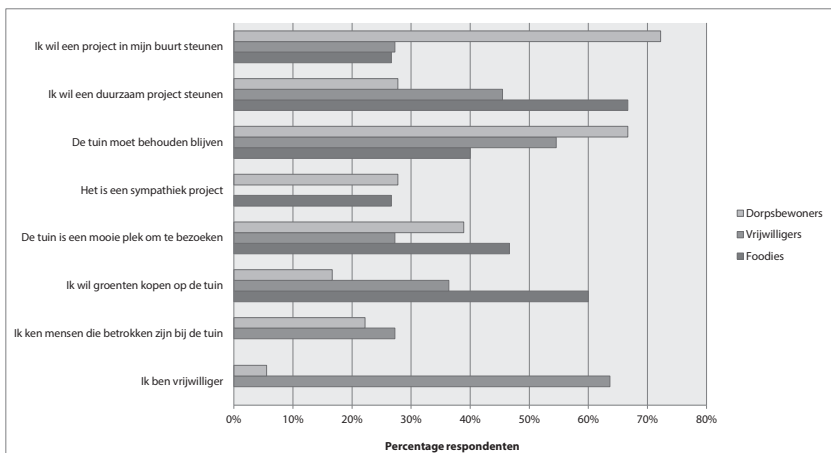
6.1 Dorpsbewoners

Dorpsbewoners zijn mensen die in het dorp Snakkerburen wonen. Dorpsbewoners hebben andere redenen om bij de tuin betrokken te zijn dan andere respondenten. Dorpsbewoners gaven vaker dan niet-dorpsbewo-

ners aan dat ze een project in hun buurt willen ondersteunen. Niet-dorpsbewoners zijn juist vaker geïnteresseerd in het ondersteunen van een duurzaam project, willen groenten van de tuin kopen of zijn vrijwilliger (zie figuur 3). Interviews laten zien waaróm dorpsbewoners een project in hun buurt willen ondersteunen; voor hen is de tuin een ontmoetingsplaats voor het dorp. Alle geïnterviewden uit Snakkerburen verwezen naar de sociale functie van de tuin toen hen werd gevraagd waarom ze de tuin ondersteunen en wat het is dat hen in de tuin aantrekt. In de tuin leren ze andere dorpsbewoners kennen. In wezen vervult de tuin daarmee de rol van een dorps huis of café; het is waar mensen in contact komen en blijven met hun burens. De volgende citaten maken dit duidelijk:

Dus het is wel uh... het is wel een... een belangrijk punt ook om.. nou ja in contact te blijven ook met mensen uit het dorp die je niet zeg maar treft op verjaardagen bijvoorbeeld. (...) Ja buiten de tuin zijn de vrienden ontstaan en op de tuin is meer de 'closeheid' van de buurt zeg maar ontstaan. (DT5)

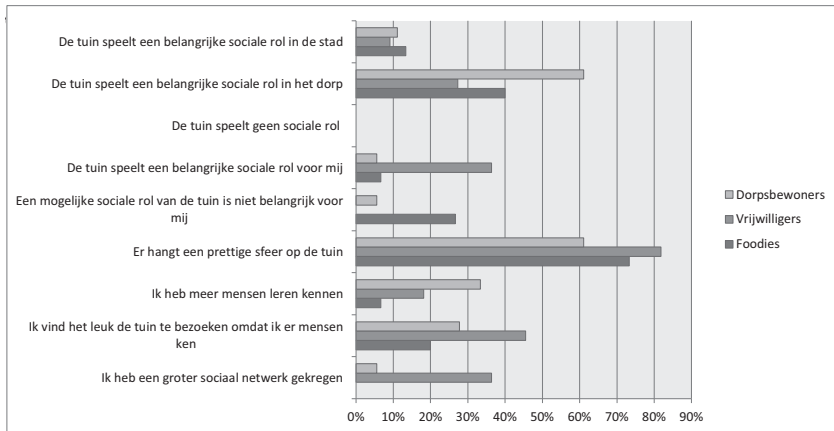
Nou uhm... het... het voor het dorp een heel mooi plekje. En uhm... voor de sociale samenhang vind ik het uh... vind ik het een heel mooi gebeuren. Het is.. het is ook een indirect uh... samenkom punt, want het... er is een winkeltje. Dus dan, als je... als je wat groente nodig hebt dan loop je er even heen, maar dan ontmoet je altijd mensen. (DT11)

Figuur 3 Redenen om lid te worden van Doarpstún. Respondenten konden ten hoogste drie opties kiezen uit een lijst van redenen (n = 44)

Bron: enquête

Het idee dat de tuin een ontmoetingsplek is voor het dorp wordt bevestigd door het feit dat alle respondenten in deze groep stelden dat Doarpstún een dorpstuin is – geen stadstuin: ‘Maar hij hoort voor mijn gevoel bij Snakkerburen en de sfeer die hier heerst. Want daar heeft het dan mee te maken. Het is een dorpsse aangelegenheid en niet een stadse aangelegenheid’ (DT10).

Figuur 4 Stellingen over de sociale rol van Doarpstún. Respondenten konden ten hoogste drie opties kiezen uit een lijst van stellingen ($n = 44$)

Bron: enquête

Ook de enquête bevestigt de sociale rol die Doarpstún voor de dorpsbewoners speelt. Respondenten werden gevraagd uit een lijst van stellingen de drie meest passende te kiezen. Figuur 4 laat zien dat respondenten uit het dorp het vaker dan andere respondenten eens zijn met de stelling dat de tuin een belangrijke sociale rol voor Snakkerburen vervult. Figuur 4 laat ook zien dat dorpsbewoners andere mensen leren kennen op de tuin, en dat de meeste respondenten vinden dat er een goede sfeer hangt. Een interessant gegeven is dat slechts enkele dorpsbewoners aangeven dat de tuin een belangrijke rol speelt voor hen persoonlijk. Vermoedelijk erkennen dorpsbewoners vooral de sociale rol van de tuin voor het dorp *als geheel*, maar draagt de tuin minder bij aan hun persoonlijke netwerk. Waarschijnlijk heeft dit ermee te maken dat burenerelaties vaak minder ‘sterk’, of wellicht ‘vertrouwelijk’, zijn dan relaties met vrienden en familie. Burenerelaties zijn immers gebaseerd op geografische nabijheid en minder op gedeelde interesses, of vergelijkbare waarden en normen.

6.2 Vrijwilligers

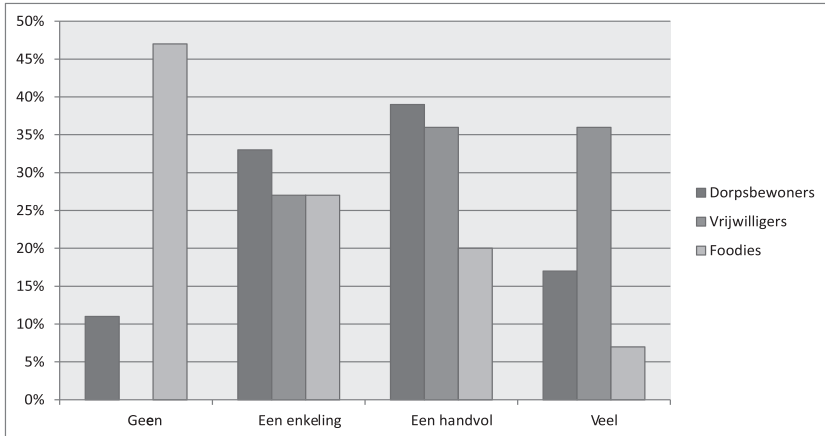
Een tweede groep tuingebruikers bestaat uit vrijwilligers: respondenten woonachtig in Leeuwarden die bij de tuin betrokken zijn als vrijwilliger. In de praktijk wordt het fysieke werk op de tuin namelijk uitgevoerd door mensen van buiten het dorp.⁶ Afgezien van het feit dat alle respondenten in deze groep als vrijwilliger werken, is deze groep nogal gemengd. De website van Doarpstún vermeldt als één van haar doelen het bieden van ruimte aan vrijwilligers met verschillende achtergronden. De site erkent drie soorten vrijwilligers (Groen dichterbij 2015):

- 1 Idealisten die geïnteresseerd zijn in voedsel, natuur en duurzaamheid;
- 2 Mensen die genieten van tuinieren;
- 3 Mensen die naar de tuin zijn verwezen door organisaties die zich bezighouden met re-integratie.

De meeste van onze respondenten behoren tot de laatste categorie.⁷ Eén geïnterviewde verklaarde bijvoorbeeld dat hij werd gediagnosticeerd met een burn-out. De tuin biedt hem de mogelijkheid met 'de handen in de aarde te wroeten', wat hij op dat moment nodig had. Informele gesprekken tijdens de participatieve observaties gaven een vergelijkbaar beeld; een jongere die af en toe een uurtje langskomt om onder de mensen te zijn, een student die met een depressie worstelt, een vrouw die al langere tijd werkloos is. Respondenten (zowel dorpsbewoners als vrijwilligers) verwezen naar vrijwilligers als kwetsbare mensen met weinig zelfvertrouwen, die moeite hebben hun plek in de samenleving te vinden. Sommige vrijwilligers gaven aan tot de tuin te worden aangetrokken juist doordat deze ruimte biedt voor al deze mensen:

Dat je hier uhm... in de aarde... met de... met... ja... met de bloemen en met de vruchten en de... en de groente, en samen en uh... nou ook mensen die misschien uh... ietsje minder stevig in de schoenen staan. Dat... dat vind ik heel bijzonder. (DT3)

Net als voor de dorpsbewoners vervult Doarpstún voor de vrijwilligers een sociale rol. Figuur 4 laat zien dat vrijwilligers meer dan andere respondenten aangaven dat de tuin een belangrijke sociale rol voor hen persoonlijk vervult. Met andere woorden, terwijl dorpsbewoners waarde hechten aan de rol van de tuin voor het dorp als geheel, is voor de vrijwilligers het sociale aspect vooral belangrijk voor henzelf.

Figuur 5 Aantal mensen welke respondenten door Doarpstún hebben leren kennen (n = 44)

Bron: enquête

Figuur 5 laat zien dat vrijwilligers veel andere mensen ontmoeten, meer zelfs dan de dorpsbewoners. Bovendien bevinden vrijwilligers zich vaak in een vergelijkbare situatie, zodat ze elkaar begrijpen en steunen. Observaties en informele gesprekken illustreren dit. Tijdens de koffiepauzes wordt er veel gekletst en wordt af en toe samen een sigaretje gerookt; vrijwilligers die langskomen voor een boodschap blijven vaak even zitten en drinken een bakje mee. Tijdens het werk plaagt men elkaar, is er hulp met persoonlijk advies en praktische zaken, of worden vriendelijke opmerkingen gemaakt ('Het is gewoon jouw dag niet vandaag'). Vrijwilligers vormen dus een groep waarin mensen elkaar accepteren en van elkaars gezelschap genieten, zoals ook uitgedrukt door deze respondenten:

Iedereen is hier ook met z'n eigen verhaal, dus iedereen gaat heel uh.. voorzichtig met elkaar om, of voorzichtig met elkaar om, iedereen is heel lief voor elkaar zeg maar. Iedereen heeft heel veel respect voor andermans grenzen zeg maar, vind ik. (DT7)

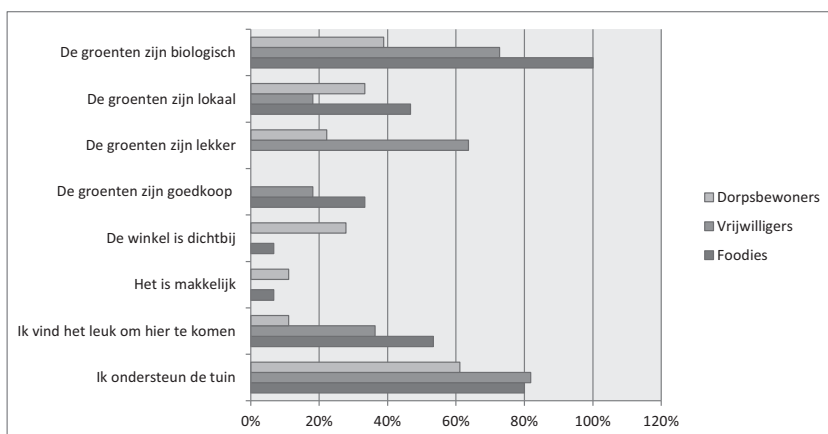
Ja het tuinderswerk, gewoon echt het bezig zijn, uh... met de verschillende dingen van de tuin, maar ook inderdaad daarbij inderdaad, en dat is het mooie hier. Dat je inderdaad het met elkaar kunt doen. (DT6)

Ik vind het fijn op de tuin omdat iedereen wordt geaccepteerd zoals hij is. (informeel gesprek)

6.3 Foodies

De derde groep tuingebruikers kan worden omschreven als foodies: mensen die vooral geïnteresseerd zijn in de groenten die op de tuin worden verbouwd. Figuur 3 maakt duidelijk dat de foodies meer dan andere respondenten geïnteresseerd zijn in het kopen van groenten. Zij gaven ook vaker dan anderen aan dat zij de tuin steunen omdat het een duurzaam project is. Figuur 6 laat zien welke redenen respondenten hebben om groenten van de tuin te kopen. Voor de foodies is het vooral belangrijk dat de groenten biologisch zijn. Ook genieten ze van het feit dat de groenten goed smaken en lokaal zijn. In de interviews verwezen alle drie de geïnterviewde foodies naar de versheid van de producten, toen hen werd gevraagd naar redenen om lid te worden van Doarpstún: 'De sla wordt voor jou uit de tuin gehaald, of de wortelen of de kool. Dus verser kan het niet. Het is zonder gif. (...) Er wordt heel natuurlijk gewerkt, uh... je... je ziet weer hoe het oorspronkelijk eruit ziet' (DT14).

Foodies zijn dus specifiek geïnteresseerd in de groenten van Doarpstún, vooral in vergelijking met dorpsbewoners. Figuur 7 maakt duidelijk dat foodies meer groenten van de tuin eten dan dorpsbewoners. Het verschil tussen foodies en vrijwilligers is overigens minder groot. Hier zijn twee redenen voor. Ten eerste nemen veel vrijwilligers na het werk een deel van de oogst mee naar huis, ook omdat zij korting krijgen in de tuinwinkel. Ten tweede is een deel van de vrijwilligers ook specifiek geïnteresseerd in (lokaal, biologisch) voedsel. Hierboven lieten we immers zien dat één van de drie groepen vrijwilligers bij Doarpstún bestaat uit 'idealisten geïnteresseerd in voedsel, natuur en duurzaamheid'.

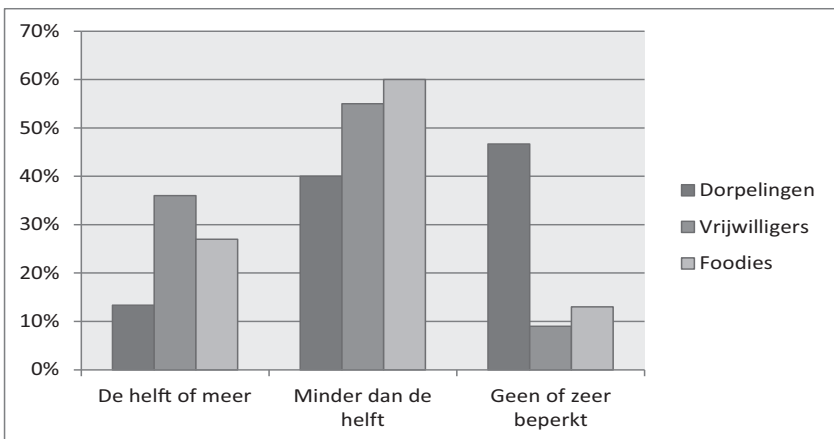
Figuur 6 Redenen om groenten van Doarpstún te kopen ($n = 44$)

Bron: enquête

Toch worden foodies niet alleen door de groenten aangetrokken tot de tuin. Respondenten gaven aan dat ze de tuin een mooie plek vinden, en het feit dat Doarpstún een sociale functie heeft voor het dorp maakt de tuin extra aantrekkelijk voor hen. De enquête bevestigt dit; als mogelijke reden om lid te worden van de tuin vinkten de foodies het vaakst aan dat 'De tuin een geweldige plek [is] om te bezoeken' (zie figuur 3), en de belangrijkste reden om groenten van de tuin te kopen is 'Ik kom graag op de tuin' (zie figuur 6). De tuin is dus meer dan alleen een winkel voor de foodies; deze groep wordt ook aangetrokken door de mogelijkheid een waardevol project in een charmant dorp te ondersteunen. We illustreren dit met twee quotes:

De combinatie van duurzaamheid en gemeenschapsgevoel. (...) Er heerst gemeenschapszin en daar... daar word je een onderdeel van. (DT13)

Nou, dat ik het een prachtig project vind en ik vind het prachtig, omdat het A) een mooie tuin [is]. Ik vind het zo'n leuk initiatief. (...) Uhm... en dat het nog, behalve dan die tuin in stand houden, nog meer aspecten biedt, zoals dat vrijwilligerswerk en de cultuur- uh... kant (...) Dus dan denk ik van nou wat biedt zo'n tuin aan mogelijkheden. En ik kan er het meest verse spul halen wat ik wil. Dus dat is ook zo leuk. (DT14)

Figuur 7 Aandeel Doarpstún-groenten gegeten door respondenten, in relatie tot het totaal aan groenten wat zij eten (n = 44)

Bron: enquête

6.4 Sociale klasse

Voor we verder gaan met onze analyse, bespreken we kort een belangrijk verschil tussen Snakkerburen en Leeuwarden. Dit heeft betrekking op sociale klasse. Hoewel we geen informatie hebben over de sociale klassen van onze respondenten, weten we dat Snakkerburen een relatief welgesteld dorp is. Leeuwarden maakt gebruik van een zogenaamde ‘sociale index’ om de verschillende wijken in de stad te vergelijken. Deze sociale index maakt duidelijk dat de inwoners van Snakkerburen – in vergelijking met de totale bevolking van Leeuwarden – relatief hoogopgeleid, goed verdienend en gezond zijn. Ze zijn meer dan gemiddeld tevreden met waar ze wonen en zijn zeer betrokken bij de maatschappij (betrokkenheid bij de samenleving wordt bepaald door scores op vier indicatoren: sociale contacten⁸, vrije tijd⁹, vrijwilligerswerk¹⁰ en school en werk¹¹ (socialeindex.nl 2015; Gemeente Leeuwarden 2015)). De sociale index wordt ook uitgedrukt als een totaalcijfer, berekend als een gemiddelde van cijfers op de afzonderlijke indicatoren. De gemiddelde waardering voor Leeuwarden is 6,3; Snakkerburen scoort 7,9 (socialeindex.nl 2015). Doarpstún is dus gelegen in een gebied waar mensen wonen die meer dan gemiddeld tevreden zijn over hun leven. Vrijwilligers en foodies wonen verspreid over Leeuwarden, in allerlei verschillende buurten.

7 Conflicten op de tuin

Het feit dat Doarpstún wordt gebruikt door groepen met verschillende sociale achtergronden en uiteenlopende doelen leidt tot conflicten over gebruik en eigendom van de tuin – met name tussen dorpsbewoners en vrijwilligers. We illustreren dit met het volgende verhaal. Tegen het einde van 2011 bestond het tuinbestuur uit drie mensen die al lange tijd het bestuur vormden. Het was tijd voor nieuwe mensen met frisse ideeën. Vijf mensen, waarvan vier dorpsbewoners, vormden een nieuw tuinbestuur. Belangrijkste speerpunt van dit nieuwe bestuur was om de sociale functie van de tuin in ere te herstellen. Doarpstún moest worden wat het vroeger was: een sociale ontmoetingsplaats voor het dorp. Dorpsbewoners misten immers het gevoel van samenhang dat ze voelden toen ze nog op de zaterdagmiddag samen een wijntje dronken na het werk in de tuin. In de woorden van één van de bestuursleden: ‘Maar meer het idee, omdat het een plek is uh... een ontmoetingsplek is voor het dorp, een samenkomst uh... en ik vind ook dat dat die functie moet hebben’ (DT4a). Het plan om van Doarpstún (weer) een dorps tuin te maken viel niet goed bij de vrijwilligers.

Zij voelden zich ongehoord en ondergewaardeerd; velen van hen vonden dat de dorpsbewoners te veel invloed wilden in wat er op de tuin gebeurt, zonder zelf enige inspanning te leveren:

Maar goed het dorp uh... gaat te allen tijde voor. Die krijgen alle ruimte om te... heel veel commentaar te leveren en die mogen allemaal in dingen mee-beslissen. Terwijl ze hier nooit zijn. (DT7, vrijwilliger)

[De vrijwilligers] voelen zich ook een beetje... wat doen die dorpingen hier nu ineens? Die hebben een uh... die hebben dat stukje daarvoor niet meegemaakt, en die hebben een beetje zo van nou ja dat is onze tuin. Dan komen in één keer die dorpingen zich weer bemoeien met de tuin. (DT5, dorpsbewoner)

Dit gevoel werd duidelijk tijdens een tuinvergadering waar zowel vrijwilligers als dorpsbewoners aanwezig waren (januari 2012). Deze vergadering was georganiseerd door het tuinbestuur met als doel zichzelf en de plannen voor het komende jaar te presenteren. Tijdens de bijeenkomst was er een verhitte discussie. Dorpsbewoners klaagden over de locatie van de nieuwe tuinwinkel: omdat de oude tuinwinkel niet meer voldeed, zouden vrijwilligers die afbreken en waren ze begonnen met de funderingen voor een nieuwe. De tuinwinkel werd hierdoor van de ene naar de andere kant van de tuin verplaatst. Vrijwilligers waren geïrriteerd over de inmenging van de dorpsbewoners over de locatie van de tuinwinkel; ze vonden dat dorpsbewoners nauwelijks tijd en moeite in de tuin staken, en zich er daarom niet mee zouden moeten bemoeien. Het is interessant dat de meeste vrijwilligers hun mening fluisterend gaven en hun ergernis alleen aan elkaar lieten merken (bron: veldnotities). Ze voelden zich niet zeker genoeg deze hardop te uiten.

Interviews en informele gesprekken bevestigen dat dorpsbewoners en vrijwilligers twee afzonderlijke groepen vormen, hoewel mensen ook aangaven dat de situatie momenteel verbeterd. Het conflict tussen de twee groepen kan grotendeels worden begrepen door te kijken naar hoe de dorpsbewoners hun gevoel van eigenaarschap over de tuin verloren. Dit verlies begon met de komst van 'officiële' re-integratiecliënten: nog een groep die gebruik maakte van de tuin. Deze groep is tegenwoordig niet langer aanwezig.¹² In haar beginjaren werd Doarpstún onderhouden door dorpsbewoners. Na verloop van tijd vertrokken veel van hen echter als gevolg van interne conflicten; men verschilde van mening over de ontwikkeling van de tuin. Om het werk gedaan te krijgen, besloot de initiatiefnemer van Doarpstún in zee te gaan met een re-integratiebureau. Werk-

lozen werkten in de tuin om werkervaring op te doen. Veel van deze re-integratiecliënten waren niet intrinsiek gemotiveerd om te tuinieren; het was simpelweg een deel van hun traject naar een betaalde baan. Zij brachten een andere sfeer mee, waardoor de dorpsbewoners zich steeds minder lieten zien:

Na een aantal jaren is het uh.. uitgegroeid tot een plek waar re-integratiemensen uh.. werkervaring op konden doen. En daardoor is het vrijwilligersaantal uit het dorp wat teruggelopen. En daardoor ook de gezelligheid wat weggelopen. (DT5)

Bovendien waren veel van deze re-integratiecliënten van een andere sociale klasse dan de meeste dorpelingen, waardoor de afstand tussen dorpsbewoners en tuin verder toenam:

We kwamen gewoon allemaal van die halve liters overal tegen enzo. Er zaten hier gewoon lui de hele tijd te zuipen en te blowen enzo. Daarom, die mensen in het dorp die waren ook allemaal heel erg uh... ontstemd over de komst van re-integratiekrachten, maar er zaten ook woestelingen bij. (...) Wat er ver afstaat zeg maar, re-integratiekrachten met drugsproblemen en criminele achtergrond, en weet ik veel wat. Nou als je bedenkt dat het eerst gewoon een gezellig... echt dorpstuintje was... (DT7)

De re-integratiecliënten werden dus weinig gewaardeerd in het dorp. Met de verandering van de sfeer was de tuin voor veel dorpsbewoners niet meer zoals ze zich die herinnerden (of wellicht beter: zoals ze zich die wilden herinneren). Ze verloren hun gevoel van eigenaarschap: 'Waardoor de Snakkerbuurders heel lang het gevoel hebben gehad dat de tuin hun tuin helemaal niet meer is' (DT10). Hetzelfde geldt echter voor de vrijwilligers. Velen van hen waren ook ongelukkig met de re-integratiecliënten: 'Er zijn nu vrijwilligers die zeggen, oh uh... wat leuk uh... uh... wat een andere sfeer in één keer en wat uh.. het is veel gemoedelijker, en die... die uh... die zich nu weer veel beter op hun plek voelen' (DT7). De huidige groep vrijwilligers zorgt voor een andere sfeer dan welke er was in de tijd van het officiële re-integratieproject, en dorpsbewoners en vrijwilligers hebben daar soortgelijke gevoelens over. Dorpsbewoners en vrijwilligers hebben echter grotendeels verschillende sociale achtergronden. We hypothetiseren dat het re-integratieproject die verschillen extra duidelijk heeft gemaakt, ook al omdat sommige van de huidige vrijwilligers zijn begonnen binnen het re-integratieproject (hoewel ze daar nu geen onderdeel meer

van uitmaken: ze zijn naar de tuin blijven komen omdat ze het prettig vinden te tuinieren en graag tijd doorbrengen op Doarpstún).

8 Sociale identiteiten

Omdat Doarpstún de sociale identiteit van het dorp versterkt, zien de dorpsbewoners niet graag dat hun dorpstuin een stadstuin wordt. Ze rechtvaardigen hun wens om de tuin een ontmoetingsplek voor het dorp te laten zijn door aan het verleden te refereren:

Maar ik vind het echt een dorpstuin. En denk ook dat het dat weer uh... moet wor... moet worden zeg maar. Omdat uh... uit ervaring blijkt, dat de tuin als 'ie heel groot wordt en... hè meer mensen van buiten de stad... meer mensen uit de stad komen, mensen uit het dorp juist weg blijven. En het is natuurlijk ooit de opzet geweest voor een tuin voor het dorp. (DT5)

Als dorpsbewoners herinneringen aan de oude tijden ophalen, creëren ze een beeld van een tuin die het hele dorp samenbracht. Maar natuurlijk was de tuin ook vroeger niet het paradijs. Interne conflicten zorgden er voor dat een groep tuinders opstapte om elders een andere tuin te beginnen, en de re-integratiecliënten werden ingeschakeld omdat er niet genoeg dorpsbewoners waren om de tuin te onderhouden. Herinneringen aan de tijd voordat de re-integratiecliënten er waren zijn dus waarschijnlijk rooskleuriger dan de realiteit: '[t]he reconstruction of the past in nostalgic memories is always more cohesive than the actual past' (Blokland 2003: 204).

Overigens is het niet zo relevant of Doarpstún er vroeger wel of niet in slaagde het hele dorp samen te brengen. Belangrijk is dat dit collectieve geheugen de dorpsbewoners ondersteuning biedt bij het vormen van een gemeenschap. Hoewel die gemeenschap gedeeltelijk 'imagined' is, geeft deze hen wel het gevoel dat ze er recht op hebben te proberen eigenaarschap over Doarpstún te herstellen. Gedeelde herinneringen versterken de gemeenschap, en het proces van het collectief oproepen van herinneringen is bovendien een manier om buitenstaanders buiten te sluiten (Blokland 2003). Het collectieve geheugen helpt de dorpsbewoners dus 'to retain their imagined communit[y] as [an] individual, privatised communit[y]' (Blokland 2003: 202). Daarmee is de herinnering 'nostalgisch'; het verleden wordt gepresenteerd als een tijd waarin de gemeenschap één was, wat een negatief beeld van het heden bevestigt. Doarpstún leent zich goed voor deze functie; locaties spelen vaak een rol in verhalen van het verleden

omdat ze mensen helpen herinneren (Blokland 2003). In die zin is het typerend dat het conflict tussen de dorpelingen en vrijwilligers zich toespitste op de locatie van de tuinwinkel; de manier waarop de tuin eruit ziet zou veranderen zonder dat de dorpsbewoners daar hun goedkeuring voor hadden gegeven.

Dorpsbewoners versterken daarnaast de dorpsidentiteit door Doarps-tún te reserveren voor mensen die bij 'ons' horen. Andere groepen die dezelfde ruimte gebruiken, maar andere kenmerken hebben, bedreigen de dorpsidentiteit. De re-integratiecliënten hadden zúlke andere kenmerken dan de dorpsbewoners dat ze bijna natuurlijk als 'zij' werden aangemerkt. En zoals eerder opgemerkt, de vrijwilligers die de re-integratiecliënten vervingen delen tenminste enkele kenmerken met die groep: niet alleen werken beide groepen in de tuin, ook wonen beide groepen niet in het dorp. Bovendien fungeert de betrokkenheid bij de tuin voor sommige vrijwilligers als een niet-officieel re-integratietraject. Vrijwilligers worden daarom relatief gemakkelijk gecategoriseerd als 'zij'. Ze vormen als het ware een andere categorie, zoals uitgedrukt in de volgende quote:

Die dat die... die hebben hier echt een heel soort werkplek voor hun zeg maar. Een uh... dag uh... nou ja dagbesteding klinkt zo uh... alsof je gehandicapt bent, maar meer een werk... werkachtige functie denk ik voor henzelf. Zo van nou ik ga 's ochtends uh... of 's middags hier naar die tuin en ik ga een aantal uren werken. Dat is denk ik de grootste groep vrijwilligers die hier nu bezig is. (DT5, dorpsbewoner)

En ook al zijn de vrijwilligers van vandaag niet dezelfde als de re-integratiecliënten van vroeger, de vraag is in hoeverre dorpsbewoners dit onderscheid *kunnen* maken. De vraag is ook in hoeverre dorpsbewoners dat *willen*; door zich tegen een andere groep af te zetten wordt het onderscheid met die groep benadrukt, waarmee bepaald gedrag – zoals het focussen op de tuin als ontmoetingsplaats voor het dorp alleen – wordt gerechtvaardigd (Tajfel 1982).

De categorieën 'wij' en 'zij' zijn zeer reëel; meerdere respondenten, zowel dorpsbewoners als vrijwilligers, gaven aan dat de twee groepen gezien kunnen worden als twee 'kampen'. Het categoriseren van anderen als 'zij' heeft een duidelijke functie: verscheidene onderzoeken laten zien dat conflicten tussen groepen de samenhang binnen de groep versterken (Tajfel 1982). In de woorden van Tajfel: 'the group "differentiation" function is directly connected with the work on tendencies to achieve a "positive group distinctiveness"' (Tajfel 1982: 22). Dit verklaart waarom mensen ver-

schillen binnen de groep vaak bagatelliseren, maar verschillen met buitenstaanders benadrukken (Tajfel 1982). In het geval van Doarpstún is het vooral woonplaats die mensen in één van de twee kampen plaatst. Het refereren naar woonplaats als een scheidslijn tussen de twee groepen maakt de categorisering in 'wij' en 'zij' sociaal aanvaardbaar. In werkelijkheid is het onderscheid tussen de twee groepen subtieler dan woonplaats alleen. Woonplaats weerspiegelt sociale klasse en is als zodanig een proxy voor wie erbij hoort en wie niet. 'Zij' heeft dus niet per se betrekking op wie niet in het dorp woont. 'Zij' verwijst naar vrijwilligers – en in veel mindere mate naar foodies. In de interviews vroegen we respondenten naar de verschillen tussen groepen tuingebruikers. In de antwoorden verwezen 'wij' en 'zij' altijd naar dorpsbewoners en vrijwilligers. Geen van de respondenten noemde foodies als onderdeel van het conflict. Hoewel we hier geen gegevens over hebben, veronderstellen we dat de foodies gemakkelijker door de dorpsbewoners worden geaccepteerd omdat ze relatief vergelijkbaar zijn met hen en tot dezelfde sociale klasse behoren. Daardoor zijn ze minder bedreigend voor de dorpsidentiteit. Bovendien zijn ze minder aanwezig in de tuin – meestal blijft het bij een bezoek aan de winkel. Foodies zijn bezoekers, die geen eigenaarschap of beslissingsbevoegdheid claimen. Dit maakt hen minder aanwezig dan de vrijwilligers, die met hun werk de tuin transformeren. Dit betekent overigens niet dat de foodies deel uitmaken van de dorpsgemeenschap. Dat is niet het geval; er is simpelweg geen noodzaak om foodies te categoriseren als 'zij'. Dit is vergelijkbaar met wat Blokland (2003: 175) concludeerde voor de eerste nieuwkomers in de buurt die zij bestudeerde; zij 'were excluded from the imagined community but were not regarded with hostility, because their presence did not threaten the existing social order'. De foodies vormen onderling ook geen (imagined) gemeenschap. Ze vormen een groep in die zin dat ze vergelijkbare redenen hebben om de tuin te bezoeken en op een vergelijkbare manier gebruik maken van de tuin, maar ze kennen elkaar niet of nauwelijks en zetten zich niet af tegen de andere groepen die gebruik maken van de tuin.

Eerder lieten we zien dat Doarpstún voor de vrijwilligers een belangrijke sociale functie heeft. Het is de plek waar zij een dagritme hebben herwonnen, plezier hebben in het buiten werken en zich verbonden voelen met anderen in een vergelijkbare situatie. Toen de dorpsbewoners aangeven de sociale functie van de tuin te willen herstellen, doelden ze op de sociale functie voor *het dorp*. Daarmee ontkenden ze de sociale functie die Doarpstún heeft voor de 'imagined' gemeenschap van vrijwilligers. De vrijwilligers vormen minder duidelijk dan de dorpsbewoners een eigen ge-

meenschap – de groep is divers, er is minder gemeenschappelijk verleden en de tuin vormt geen onderdeel van de directe leefomgeving van de vrijwilligers. Maar doordat de dorpsbewoners de vrijwilligers buitensluiten, ontstaat er onder de vrijwilligers ook een ‘wij-zij’-gevoel. Dit werd vooral duidelijk tijdens de eerdergenoemde vergadering: toen de dorpsbewoners de locatie van de nieuwe tuinwinkel betwistten, klaagden de vrijwilligers over hoe de dorpsbewoners nauwelijks een bijdrage leveren aan de tuin. In interviews spraken vrijwilligers over het bestaan van twee kampen, maar op een beschrijvende, bijna neutrale manier. Zo werd vaak naar de vrijwilligers verwezen met ‘de tuin’, wat als tegenhanger van ‘het dorp’ fungeert – dus zonder dat een woord als ‘wij’ werd gebruikt. Een van de vrijwilligers nuanceert het conflict in de volgende bewoordingen:

Maar goed als ik door het dorp fiets, ik groet iedereen wel. Het is niet uh.. het is uh.. het is geen haat en nijd of zo. Het is niet dat uh.. dat uh... dat uh... dat ik langs fiets en dat ik een middelvinger opsteek of zo, helemaal niet. Maar het is gewoon ja, je ziet die mensen hier niet of zo, en het is je merkt gewoon daar... het is een beetje euh... het wrijft nog steeds een beetje zeg maar. (DT7)

Het is te verwachten dat de vrijwilligers de categorieën ‘wij’ en ‘zij’ minder sterk ervaren omdat de grenzen rond hun groep minder zichtbaar zijn. Vrijwilligers komen en gaan en zijn slechts door de tuin met elkaar verbonden, terwijl dorpsbewoners gebonden zijn door hun belangstelling voor de tuin enerzijds, maar vooral door het wonen op dezelfde plek anderzijds. Desalniettemin, Tajfel (1982) stelt dat discriminatie tussen groepen al optreedt bij minimale sociale categorisatie, omdat het een manier is om een positief onderscheid te maken met andere groepen en op die manier de onderlinge verbondenheid te versterken. Vrijwilligers vormen duidelijk een eigen groep op de tuin, die in meer of mindere mate ook als gemeenschap kan worden gezien. Ze profileren zich, ook in hun taalgebruik, minder duidelijk als groep dan de dorpsbewoners, maar ervaren wel onderlinge verbondenheid, die wordt versterkt tijdens conflicten met de andere groep.

9 Relatie tussen de twee gemeenschappen

We willen niet speculeren over de aard van de relaties *binnen* de groepen vrijwilligers en dorpsbewoners. Wel kijken we naar de relaties *tussen* de twee gemeenschappen, omdat dit meer inzicht kan geven in wat het be-

tekent als twee gemeenschappen gebruik maken van één en dezelfde plaats.

Hoewel de vrijwilligers en de dorpsbewoners twee gemeenschappen vormen, negeren ze elkaar niet. Er zijn wel degelijk interacties tussen de twee groepen. Als ze elkaar tegenkomen op de tuin praten ze wat of drinken ze samen een kopje koffie. Bovendien worden de vrijwilligers gewaardeerd voor het werk dat ze doen: 'Kijk, als die vrijwilligers er niet meer zijn, dan is het bestaansrecht van die tuin natuurlijk ook uh... weg' (DT4a). Vrijwilligers krijgen een kerstpakket, worden bij vergaderingen betrokken en af en toe organiseert het bestuur een borrel om ze te bedanken voor hun inspanningen. Vrijwilligers en dorpelingen zijn dus geen vreemden voor elkaar, evenmin als de burens die Blokland (2003) beschrijft in haar werk. Belangrijk is echter '[t]he attitude underlying such relations (...): people knew others superficially but did not consider them *relevant* others. In their own imagined communities, these neighbours were insignificant' (Blokland 2003: 121, nadruk in het origineel). De ander is dus niet significant, en daarmee inwisselbaar. Inderdaad, zo zegt Tajfel (1982: 21), zijn mensen geneigd leden van andere groepen op een relatief uniforme manier te bekijken, als 'undifferentiated items in a unified social category'.

Dit zien we ook op Doarpstún: dorpsbewoners tolereren de vrijwilligers maar zien hen nauwelijks als relevante anderen. Dit suggereert dat de relatie tussen de twee groepen niet gebaseerd is op affectiviteit of affiniteit; het is een instrumentele relatie in plaats van een waarde-relatie. Deze kan daarom worden gezien als een transaction. Transactions ontstaan uit instrumenteel-rationale oriëntaties en ze draaien niet om individuen maar om rollen, zoals 'vrijwilliger' of 'dorpsbewoner'. Als ideaaltype zijn transactions onpersoonlijk en niet sociaal, maar in de realiteit zijn ze vrijwel nooit uitsluitend onpersoonlijk. Sociabiliteit is vaak onderdeel van transactions, maar geldt doorgaans als minder belangrijk dan in bonds en attachments (Blokland 2003). Hoewel vrijwilligers en dorpsbewoners dus dezelfde ruimte delen en af en toe samen aan de koffie zitten, komt het er uiteindelijk op neer dat de vrijwilligers de tuin onderhouden terwijl de dorpsbewoners verantwoordelijk zijn voor het management.

We concluderen daarom dat, hoewel de tuin beide afzonderlijke gemeenschappen versterkt, dorpsbewoners en vrijwilligers samen geen gemeenschap vormen. Het samen gebruik maken van één locatie heeft sociale afstanden niet overbrugd. Met andere woorden, we zien tegelijkertijd processen van insluiting en verbondenheid enerzijds en processen van uitsluiting en verwijdering anderzijds plaatsvinden. Weber (1978, in: Blokland 2003: 86), gaf al aan dat transactions weinig basis bieden voor imagined

gemeenschappen, omdat ze vooral ingezet worden voor het behalen van bepaalde doelen. Blokland (2003) stelt echter dat transactions wel potentieel hebben om bij te dragen aan gemeenschappen – onder voorwaarde van ‘publieke familiariteit’; kennis opdoen over de ander door deze regelmatig te zien in de publieke ruimte. Zulke familiariteit wordt bevorderd wanneer mensen gebruik maken van dezelfde plek. Familiariteit kan leiden tot verbondenheid, door potentiële relaties te creëren die kunnen worden geactiveerd in tijden van crisis. We gaven al aan dat het conflict met dorpsbewoners verbondenheid tussen vrijwilligers versterkte, maar een conflict van buiten kan ook beide groepen raken, en die daarmee verder samenbrengen. Met andere woorden, het feit dat beide groepen zich er hard voor maken van Doarpstún een mooie plek te maken, kan ertoe leiden dat de banden tussen de groepen worden versterkt. Inderdaad merkt Tajfel (1982) op dat coöperatie tussen groepen minder snel tot discriminatie van mensen buiten de groep leidt, dan competitie tussen groepen. Bovendien, en zoals ook door Blokland aangegeven, reflecteren ideaaltypen niet altijd de werkelijkheid. De transactions op Doarpstún lijken ver van het ideaaltypen: er is persoonlijke interactie, er zijn gedeelde koffiepauzes en er is een gedeelde affiniteit voor de tuin. Ook kunnen sommige persoonlijke relaties tussen dorpsbewoners en vrijwilligers wel degelijk als bonds worden gecategoriseerd. Tot slot wordt er niet alleen veel gepraat over het herstellen van de relatie tussen de tuin en het dorp, maar worden er ook daadwerkelijk inspanningen verricht om die relatie te verbeteren (zoals de eerder genoemde borrels om vrijwilligers te bedanken voor hun inzet, en het expliciet uitnodigen van dorpsbewoners bij activiteiten georganiseerd door vrijwilligers).

10 Conclusie

Met dit artikel wilden we inzicht geven in de processen die ontstaan wanneer meerdere groepen gebruik maken van dezelfde locatie, in dit geval een tuin. Hoe geven die groepen samen de tuin vorm, en in hoeverre leidt gedeelde aanwezigheid tot gemeenschapsvorming en het overbruggen van afstanden tussen groepen? Om dit te onderzoeken hebben we ingezoomd op Doarpstún, en specifiek gekeken naar categorieën (‘wij’ en ‘zij’), sociale identiteiten, en verschillende soorten relaties tussen de gemeenschappen.

Ons onderzoek heeft aangetoond dat Doarpstún als ontmoetingsplaats fungeert voor twee groepen mensen. Ten eerste speelt de tuin een belangrijke rol voor de dorpsbewoners. Het is de plek waar zij elkaar ontmoeten

terwijl ze groenten kopen, en waar ze een praatje maken met mensen die in hun buurt wonen maar waar ze niet thuis komen. Interessant gegeven is dat de tuin volgens de meeste dorpsbewoners vooral een sociale rol speelt voor het dorp als geheel; voor hun persoonlijke sociale netwerk is de tuin minder belangrijk. Toch hebben we hier duidelijk te maken met een gemeenschap. Dorpsbewoners categoriseren zij die niet in het dorp wonen als 'zij', wat ook tot uiting komt in het feit dat ze de sociale functie van Doarpstún voor *het dorp* willen herstellen. Het afzetten tegen een andere groep versterkt de interne verbondenheid.

Doarpstún speelt ook een belangrijke rol voor de vrijwilligers die de tuin onderhouden. Ze brengen samen tijd door op de tuin, en accepteren elkaars eigenaardigheden. Veel respondenten in deze groep gaven dan ook aan dat de tuin een belangrijke sociale rol speelt voor hen persoonlijk, en dat hun sociale netwerk is gegroeid als gevolg van hun betrokkenheid bij de tuin. De vrijwilligers categoriseren de dorpsbewoners ook als 'zij', al zijn ze hierin minder stellig dan de dorpsbewoners. Omdat de groep vrijwilligers minder duidelijk afgebakend is, minder gedeeld verleden heeft en diverser is, is het moeilijker om te spreken van een gemeenschap. Toch concluderen we dat daarvan hier wel sprake is, omdat de vrijwilligers zich ook afzetten tegen de dorpsbewoners en zij het bestaan van twee 'kampen' erkennen.

De derde groep gebruikers van Doarpstún, de foodies, vormen geen gemeenschap. De tuin heeft hen niet dichterbij elkaar gebracht. Foodies komen elkaar hoogstens eens tegen in de tuinwinkel, maar zijn verder niet betrokken bij gezamenlijke activiteiten en leren elkaar dus niet kennen. Bovendien vinden foodies elkaar niet in een gezamenlijk afzetten tegen een andere groep tuingebruikers. Er is dus ook geen 'zij' die een 'wij' definieert.

Doarpstún herbergt dus twee verschillende gemeenschappen (maar drie verschillende groepen) die de tuin voor verschillende doeleinden gebruiken. Deze twee gemeenschappen vormen geen groter geheel en in die zin is de tuin vergelijkbaar met de wijk die Blokland (2003) beschrijft: ze creëert en onderhoudt verschillende gemeenschappen. Gedeelde aanwezigheid heeft dus niet tot grotere, of overkoepelende, gemeenschapsvorming geleid. Beide gemeenschappen categoriseren de ander op basis van woonplaats: zij die in het dorp wonen, en zij die dat niet doen. Deze onderscheidende factor lijkt echter een *proxy* voor sociale klasse te zijn. Voor de dorpsbewoners zijn 'zij' immers niet alleen degenen die niet in het dorp wonen, maar vooral degenen met een andere sociale achtergrond. De aanwezigheid van de vrijwilligers bedreigt de 'identiteitgevende' functie

die de tuin voor de dorpsbewoners heeft. Bovendien veranderen de vrijwilligers Doarpstún met hun inspanningen, waardoor zij eigenaarschap ontwikkelen, en dat tegelijkertijd demonstreren. Dorpsbewoners ervaren hierdoor juist een verlies van eigenaarschap, wat hen ertoe aanzet de functie van Doarpstún als dorpsstuin te herstellen. Ze rechtvaardigen dat door te wijzen op het verleden, toen andere groepen nog geen onderdeel uitmaakten van de tuin. We zien dus dat de afstand tussen de gemeenschappen niet wordt overbrugd, en soms juist wordt vergroot. Het afzetten tegen de andere groep – wat soms openlijk gebeurt in een conflict – versterkt immers de sociale verbondenheid binnen de eigen gemeenschap. We concluderen verder dat de sociale band tussen de twee gemeenschappen kan worden gedefinieerd als een transaction; het is instrumenteel-rationeel en gericht op rollen in plaats van op individuen.

Ons onderzoek geeft ook inzicht in het belang van 'plaats'. Een tuin is een locatie waar mensen elkaar ontmoeten, zowel fysiek als emotioneel (Creswell 2004, in: McDowell 2007). Daarmee roept de tuin eigenaarschap en identiteit op, en versterkt ze het gevoel al dan niet bij een bepaalde gemeenschap te horen (McDowell 2007). Ashworth (2007: 15) geeft aan dat hoewel we het belang van plaats voor identificatie niet moeten overschatten, plaats wel degelijk een rol speelt in identiteit. Een tuin kan meer zijn dan een plek waar groepen elkaar ontmoeten: '[places] are endowed with meanings and used as transmitters of such meanings'. Overigens waarschuwt McDowell (2007) dat die betekenis niet altijd de ervaring van alle groepen representeert. Dit soort 'differing sense of place' (Rose 1995, in: Meijering et al. 2007: 35) kan leiden tot conflicten tussen groepen. Dat is precies wat op Doarpstún gebeurt; niet voor alle betrokkenen is de tuin in eerste instantie een ontmoetingsplek voor het dorp, en de verschillende interpretaties van de functie van de tuin leiden tot conflicten tussen de groepen gebruikers.

Ons onderzoek maakt ook duidelijk dat Doarpstún inderdaad mensen samenbrengt. We moeten het denken over gemeenschapsvorming op buurttuinen echter ook nuanceren, omdat blijkt dat meerdere gemeenschappen naast elkaar kunnen bestaan, dat gedeelde aanwezigheid niet per se leidt tot het overbruggen van afstanden tussen groepen en dat processen van verwijdering en verbinding tegelijkertijd kunnen plaatsvinden. Gemeenschapsvorming is geen blind en onafwendbaar proces: gebruikers van de tuin gaan er actief en reflexief mee om. Bovendien blijken juist de conflicten over (zeggenschap over) de tuin de interne cohesie van twee van de drie groepen te versterken, waarmee ze bijdragen aan gemeenschapsvorming (zie ook Tajfel 1982).

Overigens willen we niet zeggen dat één gemeenschap altijd de voorkeur heeft boven twee gemeenschappen. Wel zou een betere integratie van de twee gemeenschappen ertoe kunnen bijdragen dat bestaande stratificaties (stedelijke vrijwilligers met verschillende achtergronden onderhouden de tuin, terwijl het management in handen is van goed opgeleide, goed verdienende middenklasse dorpsbewoners) niet langer worden gereproduceerd.

Zoals elk onderzoek kent ook dit onderzoek enkele beperkingen. Ten eerste, doordat wij respondenten slechts aan één groep hebben toegekend, gaan nuances verloren. Sommige vrijwilligers zijn bijvoorbeeld specifiek geïnteresseerd in lokaal voedsel en zouden daarom ook hebben gepast in de groep foodies. Onze indeling heeft de werkelijkheid dus meer zwart-wit voorgesteld dan ze is. Anderzijds bleek in het onderzoek keer op keer dat er wel degelijk sprake is van die drie groepen. Ze kwamen steeds ter sprake in informele gesprekken op de tuin, en ook in interviews werd het bestaan van deze groepen telkens beaamd. Bovendien liet de enquête verschillen zien in antwoorden tussen de groepen (hoewel we deze niet statistisch hebben getest).

Een tweede moeilijkheid is het gebruik van het begrip sociale klasse. We hebben niet specifiek naar sociale klasse gevraagd. Daarom hebben we geen data die ons vermoeden kunnen bevestigen dat de verschillen tussen groepen (ook) met sociale klasse te maken hebben (anders dan de sociale index die door de stad Leeuwarden wordt gehanteerd). Onze uitspraken over sociale klasse zijn slechts gebaseerd op het veldwerk, en onze eigen indruk van verschillen in sociale klasse.

Ten slotte, ons inzicht in het bestaan van meerdere gemeenschappen op één plaats ontstond tijdens breder onderzoek naar buurttuinen, waarin we vooral keken naar sociale cohesie en voedselpatronen. We waren niet specifiek op zoek naar 'community' en hoe dat zich uit op een buurttuin, maar het bestaan van meerdere groepen trok onze interesse, juist omdat buurttuinen vaak zo makkelijk in verband worden gebracht met het creëren van gemeenschap. Doordat we niet op voorhand op zoek waren naar het bestaan van gemeenschap en/of groepen, is ons onderzoek niet optimaal ingericht om dit te meten. Wel hopen we met dit artikel een aanzet te hebben gedaan voor verder onderzoek naar processen van gemeenschapsvorming.

Noten

1. We gebruiken 'buurttuinen' als de Nederlandse vertaling van wat in de Engelstalige literatuur 'community gardens' wordt genoemd. We definiëren een buurttuin als een perceel in een stedelijke omgeving, gezamenlijk of individueel onderhouden door een groep mensen die in de wijk of de stad wonen waarin de buurttuin gelegen is, of waarbij stedelingen betrokken zijn op een andere manier dan het feitelijke tuinieren, met daarin in elk geval een collectief element. Een collectief element is bijvoorbeeld een gedeeld (financieel) eigenaarschap van de tuin (Knapp et al. in press).
2. Zie bijvoorbeeld K. de Vré in *Trouw* (5 oktober 2010: 'Moestuin bindt de buurt'), en C. van den Broek in *Almere Vandaag* (10 juni 2011: 'Met sla en tomaten leer je samenwerken in een woonwijk').
3. We houden hier de Engelse termen aan voor de sociale relaties die Blokland herkent, omdat het moeilijk is de precieze betekenis van die relaties in een vertaling te vatten.
4. Het vierde type, *interdependencies*, is niet betekenisvol gericht op anderen en daarom niet sociaal. Interdependencies zijn instrumenteel en non-rationeel. Ze leiden tot abstracte verbindingen. Voorbeelden zijn dienstverleners of abstracte anderen in lange ketens (Blokland 2003, gebaseerd op Weber 1978).
5. De nieuwsbrief wordt naar alle 180 leden van de tuin gestuurd; mensen worden lid door vrijwilliger te worden of een kleine jaarlijkse vergoeding (€6) te betalen.
6. We definiëren vrijwilligerswerk als het betrokken zijn bij het daadwerkelijke tuinonderhoud zoals oogsten en wieden. Dorpsbewoners die deelnemen in het tuinbestuur zien we dus niet als vrijwilligers.
7. Overigens zijn onze respondenten doorgaans niet naar de tuin verwezen door officiële re-integratiebureaus, zoals de website van Doarpstún suggereert. Eerder was dit het geval, maar inmiddels zijn de officiële re-integratieprogramma's stopgezet. Wel kampen deze respondenten met vergelijkbare problemen. We komen hier later op terug.
8. Bepaald door het aantal mensen dat (1) regelmatig contact heeft met familie en vrienden, (2) zich soms eenzaam voelt, en (3) regelmatig contact heeft met bureu.
9. Bepaald door het aantal mensen dat regelmatig (1) sport, (2) cafés, restaurants of nachtclubs bezoekt, en (3) betrokken is bij sociaal-culturele activiteiten en/of hobby's.
10. Bepaald door het aantal mensen dat (1) mantelzorg verleent, (2) vrijwilligerswerk verricht, en (3) activiteiten in de wijk organiseert.
11. Bepaald door deelname in/aan (1) school en (2) werk.
12. Voordat de huidige groep vrijwilligers op de tuin werkte, was er enige tijd een samenwerking tussen Doarpstún en een officieel re-integratiebureau. Dit bureau verwees re-integratiecliënten naar de tuin. Na verloop van tijd stopte echter de gemeentelijke financiering hiervoor, waarmee het re-integratieproject ook stopte. De huidige vrijwilligers werken soms wel aan 're-integratie' – maar niet via officiële programma's, en op eigen initiatief.

Literatuur

- Anderson, B. (1991) *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.
- Armstrong, D. (2000) A survey of community gardens in upstate New York: Implications for health promotion and community development. *Health & Place*, 6: 319-327.
- Ashworth, G. (2007) Plural Pasts for Plural Publics in Plural Places: a Taxonomy of Heritage Policies for Plural Societies. In: G. Ashworth, P. Groote en T. Haartsen (red.) *Public Places, Public Pasts*. Utrecht/Groningen: Royal Dutch Geographical Society/Department of Spatial Sciences University of Groningen, 13-25.
- Blokland, T. (2003) *Urban Bonds: Social Relationships in an Inner City Neighbourhood*. Cambridge: Polity Press.
- Doarpstún (2015) *Historie*. Verkregen op 14 juli 2015, www.dedoarpstun.nl/?page_id=2.
- Flap, H. en B. Völker (2004) Gemeenschap, informele controle en collectieve kwaden in de buurt. In: B. Völker (red.) *Burgers in de buurt: Samenleven in school, wijk en vereniging*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Gemeente Leeuwarden (2015) *Leeuwarden in cijfers*. Verkregen op 14 juli 2015, leeuwarden.buurtmonitor.nl.
- Glover, T.D. (2004) Social Capital in the Lived Experiences of Community Gardeners. *Leisure Sciences*, 26: 143-162.
- Groen dichterbij (2015) *De Doarpstún Snakkerbuorren*. Verkregen op 14 juli 2015, www.dedoarpstun.nl/?page_id=2.
- Guthman, J., A.W. Morris en P. Allen (2006) Squaring Farm Security and Food Security in Two Types of Alternative Food Institutions. *Rural Sociology*, 71(4): 662-684.
- Hanna, A.K. en P. Oh (2000) Rethinking Urban Poverty: A Look At Community Gardens. *Bulletin of Science, Technology and Society*, 20(3): 207-216.
- Hulshof, C. (2008) *Volkstuinen als groene motor*. Verkregen op 14 juli 2015, www.innovatienetwerk.org/sitemanager/downloadattachment.php?id=1g6ZZ07BA7pru3_FcSsDHJ.
- Jenkins, R. (1996) *Social Identity*. London: Routledge.
- Kam, G. de en B. Needham (2003) *Een hele opgave. Over sociale cohesie als motief bij stedelijke herstructurering*. Nijmegen: NETHUR.
- Kieft, E. en J. Hassink (2004) "Noem het maar gewoon 'medicijn'". *De betekenis van wijktuinen voor het welbevinden van stadsbewoners in Amsterdam* (Report No. 85). Wageningen: Plant Research International.
- Kim, J. en K.R. Kaplan (2004) Physical and Psychological Factors in Sense of Community: New Urbanist Kentlands and Nearby Orchard Village. *Environment and Behavior*, 36: 313-340.
- Knapp, L., J.C.J. Groot, E.J. Veen, H. Renting en J.S.C. Wiskerke (in press). Vulnerability Analysis of Urban Agriculture Projects: A Case Study of Community and Entrepreneurial Gardens in the Netherlands and Switzerland. *Sitopolis*.
- Kuo, F.E., W.C. Sullivan, R.L. Coley en L. Brunson (1998) Fertile Ground for Community: Inner-City Neighborhood Common Spaces. *American Journal of Community Psychology*, 26: 823-851.
- Lems, E. (2011) *Buurtmoestuinen: Kansen voor sociale cohesie en leefbaarheid in Amsterdam Nieuw-West*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Nieuw-West.
- Leyden, K.M. (2003) Social Capital and the Built Environment: The Importance of Walkable Neighborhoods. *American Journal of Public Health*, 93: 1546-1551.
- Macias, T. (2008) Working Toward a Just, Equitable, and Local Food System: The Social Impact of Community-Based Agriculture. *Social Science Quarterly*, 89(5): 1086-1101.

- Madaleno, I.M. (2001) Cities of the future: urban agriculture in the third millennium. *Food, Nutrition and Agriculture*, 29: 14-21.
- McDowell, S. (2007) Renegotiating the Past in 'Post-conflict' Northern Ireland: Consolidating a Republican Place for a Republican Past. In: G. Ashworth, P. Groote en T. Haartsen (red.) *Public Places, Public Pasts*. Utrecht/Groningen: Royal Dutch Geographical Society/Department of Spatial Sciences University of Groningen, 49-60.
- Meijering, L., P. Huigen en B. van Hoven (2007) Intentional Communities in Rural Space. In: G. Ashworth, P. Groote en T. Haartsen (red.) *Public Places, Public Pasts*. Utrecht/Groningen: Royal Dutch Geographical Society/Department of Spatial Sciences University of Groningen, 27-38.
- Paddock, J. (2014) Invoking Simplicity: 'Alternative' Food and the Reinvention of Distinction'. *Sociologia Ruralis*, 55(1): 22-40.
- Patel, I.C. (1991) Gardening's Socioeconomic Impacts. *Journal of Extension*, 29(4): 7-8.
- Peters, K.B.M. en H.J. de Haan (2011) Everyday spaces of inter-ethnic interaction: the meaning of urban public spaces in the Netherlands. *Leisure*, 35: 169-190.
- Pudup, M.B. (2008) It takes a garden: Cultivating citizen-subjects in organized garden projects. *Geoforum*, 39: 1228-1240.
- Qazi, J.A. en T.L. Selfa (2005) The Politics of Building Alternative Agro-food Networks in the Belly of Agro-industry. *Food, Culture and Society*, 8(1): 45-72.
- Schmelzkopf, K. (1995) Urban community Gardens as Contested space. *Geographical Review*, 85 (3): 364-381.
- Shortall, S. (2004) Exclusion Zones: Inadequate Resources and Civic Rights in Rural Areas. *Sociologia Ruralis*, 44: 40-42.
- Shucksmith, M. (2012) Class, Power and Inequality in Rural Areas: Beyond Social Exclusion? *Sociologia Ruralis*, 52: 377-397.
- Smit, J. en M. Bailkey (2006) Urban Agriculture and the Building of Communities. In: R. van Veenhuizen (red.) *Cities Farming for the Future: Urban Agriculture for Green and Productive Cities*. Philippines: RUAF Foundation, IDRC and IIRR.
- socialeindex.nl (2015) *Sociale index Leeuwarden*. Verkregen op 14 juli 2015, www.socialeindex.nl/Leeuwarden.
- Tajfel, H. (1982) Social Psychology of Intergroup Relations. *Annual Review of Psychology*, 33: 1-39.
- Tajfel, H. en M. Billig (1974) Familiarity and Categorization in Intergroup Behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*, 10: 159-170.
- Tajfel, H., M.G. Billig, R.P. Bundy en C. Flament (1971) Social categorization and intergroup behavior. *European Journal of Social Psychology*, 1(2): 149-178.
- Thomas, D. (2012) *The Springfield Community Garden: Multiple Motivations, Multiple Communities, and Minimal Interaction*. Paper presented at the meeting of Royal Geographical Society with Institute of British Geographers, Edinburgh.
- Tilly, C. (1998) *Durable Inequality*. Berkeley: University of California Press.
- Weatherell, C., A. Tregear en J. Allinson (2003) In search of the concerned consumer: UK public perceptions of food, farming and buying local. *Journal of Rural Studies*, 19: 233-244.

Over de auteurs

Esther Veen heeft recentelijk haar promotie afgerond met de verdediging van haar proefschrift *Community gardens in urban areas: A critical reflection on the extent to which they strengthen social cohesion and provide alternative food*. Zij is als docent werkzaam bij de leerstoelgroep Rurale Sociologie van Wageningen University, waar zij vakken geeft op het gebied van de sociologie van voeding en gezondheid. Daarnaast houdt zij zich bezig met onderzoek op het gebied van stadslandbouw, buurtmoestuinen en multifunctionele landbouw.

E-mail: esther.veen@wur.nl

Petra Derkzen is werkzaam als coördinator Demeter-certificering bij Stichting Demeter, een kwaliteitskeurmerk voor biodynamische landbouwbedrijven en al dan niet verwerkte producten. Daarvoor was zij universitair docent bij de leerstoelgroep Rurale Sociologie van Wageningen University. Haar interesse ligt bij duurzaam voedsel, alternatieve voedselnetwerken, *governance* van het rurale gebied en rurale samenwerkingsverbanden. Petra Derkzen heeft voornamelijk onderzoek gedaan in Nederland en Wales. E-mail: petra@stichtingdemeter.nl

Bettina Bock werkt als universitair hoofddocent bij de leerstoelgroep Rurale Sociologie van Wageningen University en als hoogleraar bevolkingsdaling en leefbaarheid aan de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. Zij doet onderzoek naar de ontwikkeling van het platteland in voornamelijk Europa en richt zich daarbij op processen van verstedelijking en marginalisering met specifieke aandacht voor sociale ongelijkheid. Daarnaast doet zij onderzoek naar maatschappelijk geaccepteerde landbouw met nadrukkelijke aandacht voor dierenwelzijn. Bettina Bock is editor van het wetenschappelijke tijdschrift *Sociologia Ruralis*. E-mail: bettina.bock@wur.nl

Andries Visser werkt als senior onderzoeker voor Praktijkonderzoek Plant en Omgeving, een van de onderzoeksinstituten van Wageningen UR, waar hij tevens het team Stad-Land relaties aanstuurt. Andries Visser is betrokken bij verschillende onderzoeksprojecten gericht op stadslandbouw en de multifunctionele landbouw in Nederland. Hij was hoofd van de wetenschappelijke commissie van het internationale congres Agriculture in an Urbanizing Society, dat in september 2015 werd georganiseerd in Rome. E-mail: andries.visser@wur.nl

Han Wiskerke is hoogleraar bij de leerstoelgroep Rurale Sociologie van Wageningen University. Zijn interesses liggen op het gebied van multifunctionele landbouw, de dynamiek van alternatieve voedselnetwerken en hun impact op rurale ontwikkeling. Binnen het thema voedsel neemt het stedelijke gebied een steeds prominentere plek in. Han Wiskerke was coördinator van het Marie Curie Initial Training Network PUREFOOD, over urbane, peri-urbane en regionale voedseldynamieken, en van het EU-project SUPURBFOOD, over duurzame manieren van urbane en peri-urbane voedselvoorziening. E-mail: han.wiskerke@wur.nl

